

Projev odstupujícího rektora

Prof. PhDr. Milana Jelínka, CSc.

Magnificentiae, spectabiles et honorabiles,
pane ministře, civitas academica,
vážení hosté,

jako odstupující rektor Masarykovy univerzity mám podat podle dávných zvyklostí zprávu o činnosti univerzity za své funkční období, tj. za léta 1990 až srpen 1992, kdy jsem byl na vlastní žádost z rektorské funkce uvolněn. Důvody pro svou abdikaci, kterou jsem nabídl senátu Masarykovy univerzity v prosinci roku 1991, sdělil jsem ústně a písemně senátu na počátku roku 1992 a podrobně jsem znovu vložil motivaci svého rozhodnutí na schůzi senátu 12. října tohoto roku. K abdikaci mě přiměl trojí důvod. Zaprvé jsem si uvědomil, že mi mé stáří (v červnu 1993 mi bude 70 let) brání v plné výkonnosti a že svou odpovědnou funkci musím zmáhat s mnohem větším vypětím sil, než by tomu bylo při mladším věku. Zadruhé jsem pocítil velký nepokoj člověka, který se cítí především vědcem a vysokoškolským pedagogem a který se prakticky od prosince 1989 nedostal k systematické vědecké činnosti. Za dlouhá léta své politické perzekuce, kdy jsem byl mimo univerzitu, jsem shromáždil rozsáhlý materiál pro napsání teorie stylu a pro novodobé dějiny spisovné češtiny a začal jsem se obávat toho, že realizaci syntetických prací budu muset odkládat. Třetí důvod mé abdikace byl politický: byl jsem v letech 1946-1969 členem komunistické strany a tato neblahá volba mě neustále konfrontovala s pocitem odpovědnosti za toto období. Zvláště jsem si to uvědomoval při rehabilitačním řízení a při rektorských projevech na rehabilitačních promočních shromážděních. I v době svého členství v KSČ jsem se snažil chovat slušně a svůj velký omyl jsem napravoval disidentskou činností v 70. a 80. letech, ale pocitu viny jsem se nemohl zbavit. Soudím, že se úloha oné generace, která připravovala a prováděla revoltu proti byrokraticko-policejnímu režimu v roce 1968, vyčerpala a že by do odpovědných funkcí měli nastupovat mlad-

ší lidé, kteří nenesou odpovědnost za poválečný komunistický režim. Tolik ke zdůvodnění mé abdikace. Jiné důvody mě ke vzdání se funkce nevedly.

Při odevzdání rektorské funkce je potřebné na chvíli se zastavit a odpovědět na otázky, čeho jsme od revolučních událostí v listopadu 1989 dodnes na univerzitě dosáhli; v jakém rozsahu se nám podařilo splnit předsevzetí, která jsme učinili v prvních měsících po revoluci, a co jsme nesplnili; v jakém stavu je Masarykova univerzita dnes za podstatně změněných politických a ekonomických podmínek; jakým směrem se má univerzita vyvíjet.

Mluvíme-li o univerzitě jako celku, musíme mít stále na paměti, že jakýkoli soud týkající se celé naší instituce je možné vyslovit jen jako generalizaci, při níž ne všichni musí dospět ke stejným výsledkům. O tom, zdali mé generalizující soudy jsou správné, nechť rozhodne diskuse akademické obce.

Já jsem se vrátil na univerzitu 15. prosince 1989. Až do mého jmenování rektorem 1. února 1990 zůstával rektorem po stránce právní prof. Bedřich Čerešňák. Proto jsem mohl po tuto dobu vykonávat z pověření Občanského fóra Masarykovy univerzity jen jakousi funkci kontrolní. Tento právně nevyřešený stav přinesl značné potíže, ale celkem se podařilo situaci zvládat. Po jmenování rektorem mi šlo o to, abych co nejrychleji získal do vedení univerzity schopné a obětavé spolupracovníky. Mohu říci, že se to zdařilo. Všichni - prof. Danuše Táborská, prorektorka pro řízení vědecké činnosti, doc. Ota Říha a doc. Jiří Hála, prorektoři pro pedagogickou činnost, prof. Petr Hajn, prorektor pro řízení zahraničních styků, a doc. Jiří Zlatuška, prorektor pro výstavbu univerzity - pracovali odpovědně a vydatně mi pomáhali v řízení univerzity ve značně složitých porevolučních podmínkách. Před vedením univerzity vyvstala řada naléhavých úkolů: zbavit univerzitu všech útvarů parazitních, jako kádrových oddělení, Ústavu marxismu-leninismu, katedry pedagogické praxe aj.; provést očistu univerzity od pracovníků, kteří se hrubě provinili proti etice vysokoškolského učitele; vyměnit pokud možná všechny funkcionáře dosazené na jednotlivých fakultách a pracovištích podle nomenklaturního principu; využít revoltující síly studentů k vytvoření nové, dynamické atmosféry na fakultách a obnovit v době co nejkratší pedagogickou činnost univerzity; napravit křivdy napá-

chané komunistickým režimem tak, aby se na univerzitu vrátili pracovníci vyhnání z ní z politických důvodů, aby byly urychleny kandidatury a doktoráty u těch pracovníků, kterým v dosažení vědecké hodnosti bránili v minulosti tzv. "kádrové" důvody, a aby byly bez prodlení provedeny habilitace a profesorská řízení, ke kterým nemohlo dojít z politických důvodů. V rámci rehabilitace bylo nutno napravit křivdy způsobené bývalým studentům po komunistickém puči v únoru 1948 a později, a také existenční postihy po invazi sovětských vojsk 1968.

Bylo třeba stanovit principy jednání. Šlo mi o to, aby se potrestání viníků nezvrhlo v politickou revanš a aby byli odnětím funkcí nebo propuštěním, popř. předčasným odchodem do důchodu potrestáni jen ti, kteří se natolik provinili na svých kolezích a na škole jako celku, že pro ně nemohl přijít v úvahu princip velkorysosti. Při každém rozhodování se muselo také zvažovat, zdali vědecký obor neztratí odchodem pracovníka schopného odborníka. Byl jsem pro rychlé rozpuštění parazitních útvarů a pro propuštění většiny jejich pracovníků, protože jejich odbornost byla velmi nízká. Naproti tomu jsem hájil vědecké pracovníky, kteří se sice provinili povolností vůči režimu, ale nepostihli přímo své spolupracovníky a dosáhli poměrně vysokého stupně odbornosti. To mi přineslo konflikty především s některými pracovníky Lékařské fakulty, kteří nepochopili, že hájím vědecké obory a v případě Lékařské fakulty i dobrou úroveň klinik. Univerzitě neposloužilo, že odpůrcové mé personální politiky, která byla diktována jen mou snahou udržet odbornou úroveň pracovišť, přenesli spor na stránky denního tisku a že operovali nepravdami.

Pokud šlo o členy akademické obce, kteří se z ideologických nebo karieristických důvodů provinili na svých spolupracovnících a politicky motivovanými represivními činy poškodili naše vysoké učení, vůči nim jsem zastával nekompromisní stanovisko. Snažil jsem se přimět je k odchodu z univerzity i osobními dopisy, vyzýval jsem je k pokoře za škody, které způsobili univerzitě i svým kolegům. Vykonal jsem tlak na výměnu všech funkcionářů na univerzitě a ve většině případů fakulty přijaly princip, aby se do čela kateder, ústavů, klinik a oddělení dostali noví lidé, nezatížení nomenklaturním řízením. Tento proces byl v době, kdy jsem byl rektorem univerzity, v podstatě ukončen. Uznávám, že se ne vždy podařilo najít

- -

pracovníky, kteří byli s to podstatně zlepšit styl práce v nové funkci. Ale s tím se musíme po jistou dobu smířit, neboť šlo o akci, při níž rozhodovaly nejen schopnosti a znalosti, nýbrž i motivy politické. V příštích letech musí být všechna funkční místa obsazována jen podle odborných a organizačních kvalit pracovníků.

Která pracoviště byla zrušena? K 31. prosinci 1989 byl rozpuštěn Ústav marxismu-leninismu. Bylo to v podstatě vědecky neplodné pracoviště, určené k marxistické indoktrinaci studentů. Většina jeho pracovníků vědecky nepracovala nebo produkovala takřka bezcenné práce. K 31. lednu 1990 byla zrušena katedra branné výchovy na Pedagogické fakultě. Jestliže vymezujeme činnost ústavů (kateder) především vědecky, nelze existenci této katedry na univerzitě zdůvodnit. Stejně tomu bylo u katedry mimoškolní výchovy a pedagogické praxe, proto i ta byla k 31. lednu 1990 rozpuštěna. Nástrojem politické diskriminační činnosti na univerzitě byly útvary kádrové práce na rektorátě a fakultách. Byly zrušeny 22. ledna 1990. Dne 30. června 1990 byla rozpuštěna vojenská katedra, jejíž poslání na vysoké škole skončilo. Tyto změny se dotkly asi 130 pracovníků.

Uznávám, že obnova učitelského sboru univerzity, jehož vytváření trpělo nomenklaturními praktikami diktovanými komunistickou byrokracií, probíhala v období mé rektorské funkce pomaleji, než jak si to vyžadoval zájem jednotlivých vědních oborů a také zájem školy jako čelné vědecko-pedagogické instituce. Jistou omluvou jsou nevyhovující pracovněprávní předpisy, které ztěžují potřebnou mobilitu pracovníků. Nemůžeme zavírat oči před tím, že jsme z komunistické éry zdědili dost velký počet pracovníků průměrných nebo podprůměrných a že jejich chabé vědecké výsledky snižují vědeckou kapacitu školy. Je příznačné, že značná část pracovníků, kteří nevyhovují vědeckým kritériím, byla až do listopadu 1989 členy komunistické strany. V příštích letech se však zde bude uplatňovat věkový faktor, tito pracovníci jsou většinou v důchodovém pásmu. Jako náhradu za ně musíme usilovně hledat mladé vědecké talenty a získávat je k působení na univerzitě. Proces omlazování učitelského sboru univerzity mohl být v mém funkčním období jen zahájen, tíha jeho provádění padne na nového rektora. Přeji univerzitě, aby měla při výběru mladých lidí pro vědecko-pedagogickou činnost šťastnou ruku.

S mimořádným úsilím prorektora Říhy byl v podstatě ukončen proces rehabilitace pracovníků univerzity. Abychom si učinili předsta-

vu o rozsahu politické perzekuce v letech 1948-1989, uvedu počty osob, u nichž byla rehabilitace shledána jako oprávněná. Na celé univerzitě to bylo 287 osob, z toho nejvíce na fakultě Lékařské (130), potom na Pedagogické (67). Dále následují fakulty: Filozofická (54), Přírodovědecká (28) a Právnická (8). Na univerzitu se v rámci rehabilitačního řízení vrátilo 36 osob jako učitelé interní a 22 bylo umožněno působení externí. Křivdy způsobené komunistickým režimem byly odčiňovány i urychleným řízením habilitačním v 96 a profesorským v 51 případech. Rehabilitační proces přinesl univerzitě významnou posilu v oblasti morální a také odborné, na druhé straně ovšem přispěl k dalšímu stárnutí univerzity. Je třeba zdůraznit, že si habilitační a profesorské řízení zachovalo u rehabilitovaných pracovníků poměrně vysokou úroveň.

Prestiž vysoké školy je závislý na úrovni vědecké činnosti jejích členů. Pracovník, který vědecky nepracuje, ztrácí vlastně povahu vysokoškolského učitele a měl by se svého místa na vysoké škole vzdát. Je třeba ocenit činnost paní prorektorky Tábořské, která se zasloužila o vytváření podmínek pro vědeckou práci a v duchu vysokoškolského zákona napomáhala decentralizačnímu procesu. Všeobecně lze konstatovat, že se proti stavu před revolucí podstatně zlepšily ideové a časové podmínky pro vědeckou práci, bohužel stagnují podmínky finanční, na nichž jsou závislé podmínky materiální v širokém smyslu.

Druhou stěžejní činností vedle vědeckovýzkumné je činnost pedagogická, kterou řídil s velkým přehledem a mimořádnou svědomitostí prorektor Říha. Studijní rok 1991/92 můžeme hodnotit jako rok, který přinesl zvýšení úrovně pedagogické činnosti a který zároveň rozšířil výběrové možnosti při studiu příslušného oboru. Můžeme tvrdit, že se naše univerzita rychle zbavuje středoškolských pedagogických manýr, které do ní byly vneseny za komunistického režimu. Má pozorování mě utvrzují v názoru, že vzrostla také studijní aktivita posluchačů. Za kladný jev je třeba považovat i zvýšený zájem o studium světových jazyků, zejména angličtiny.

Naše univerzita má k dnešnímu dni téměř 12 tisíc studentů, z toho takřka 9 tisíc v studiu denním. Od revoluce 1989 přinášel každý rok zvětšení počtu studentů asi o 500, a pokud potrvá dosavadní zájem o studium, bude nutné i nadále počty studentů zvyšovat (zvláště se to týká Právnické, Ekonomicko-správní a Filozofické fakulty). Nebude-li ovšem zvýšen počet učitelů a nezíská-li univerzita další

- -

budovy, sotva bude moci překročit číslo 15 tisíc studentů.

Prestiž Masarykovy univerzity zvyšovaly čestné doktoráty, které byly uděleny významným vědcům a umělcům. Této cti se dostalo od počátku r. 1990 patnácti osobnostem.

Podobně jako v jiných oblastech se po roce 1989 podstatně zvýšila aktivita univerzity v mezinárodních vztazích. Vzrůst lze odhadnout na pěti- až šestinásobek aktivity předrevoluční. O značné zlepšení tohoto úseku má zásluhy prorektor Hála, a to přes potíže, které se mu stavěly v cestu v nevýhodném složení zahraničního oddělení univerzity. To se napravilo přijetím další pracovnice se znalostí angličtiny. Drželi jsme se zásady, abychom nerušili zaběhnuté styky s univerzitami v bývalém východním bloku, ale zároveň jsme podstatně rozšiřovali styky s univerzitami západními. Z tradičních východních partnerů projevovaly zájem o pokračování ve stycích Kyjev, Wrocław a Greifswald. Celkem má naše univerzita smlouvy se 17 univerzitami, z toho jsou ovšem některé smlouvy rámcové. Jde o univerzity v těchto městech (podle abecedního pořadí států): v Sofii; Dijonu, Bordeaux a Rennes I; Neapoli; Szegedu; Drážďanech, Greifswaldu, Magdeburku a Řezně; Poznani a Wrocławu; Vídni; Salamance a Zaragoze; švýcarském Freiburgu - Fribourgu; Washingtonu.

Vedle akcí s univerzitami, s nimiž jsme spojeni smlouvami, rozvíjí Masarykova univerzita četné styky jiné. Např. v rámci projektu TEMPUS byl ve spolupráci s univerzitami v Aberdeenu a Aarhusu organizován prázdninový kurs politologie a kurs místní samosprávy. Oba proběhly velmi úspěšně. K rozšíření mezinárodních styků univerzity přispěly reciproční návštěvy akademických funkcionářů, zejména rektora univerzity na zahraničních vysokých školách; celkem šlo o 13 akcí.

Rektorát Masarykovy univerzity navštívil vedle čs. prezidenta prezident Spolkové republiky Německo, rakouský ministr pro vědu, francouzský, ruský, rakouský, kanadský a izraelský velvyslanec, přijali jsme polského a ruského konzula, našimi hosty byli francouzský, německý a jihoafrický kulturní atašé.

Zásluhy o rozvoj univerzity si získali i prorektoři doc. Zlatuška a po něm prof. Lukeš, kteří se angažovali nejen při vypracovávání plánů rozvoje univerzity, ale i při získávání nových budov pro naši vysokou školu.

- -

Po důkladných přípravách byla založena nová fakulta MU, a to Ekonomicko-správní. Jejím jádrem se stal Ústav pro ekonomiku a řízení nevýrobní sféry, který po zřízení fakulty zanikl. Jsem přesvědčen o tom, že tato fakulta bude hrát významnou roli na naší vysoké škole. Naproti tomu ztroskotal - vinou přílišné váhavosti fakulty Lékařské a Přírodovědecké - pokus o obnovení fakulty Farmaceutické. Nakonec ji zřídila Vysoká škola veterinární. Masarykova univerzita založila i dvě fakulty ve Slezsku, a to Filozoficko - přírodovědnou v Opavě a Obchodně - podnikatelskou v Karviné. Péčí o ně byl pověřen prorektor prof. Libor Míček, který věnoval jejich konsolidaci mimořádné úsilí.

Dnes jsou obě fakulty součástí samostatné Slezské univerzity, jejímž prvním rektorem se stal profesor Přírodovědecké fakulty naší univerzity Martin Černoorský. Masarykova univerzita přijala nabídku ministerstva školství, aby z prostředků Krajského pedagogického ústavu ustavila Centrum pro další vzdělávání učitelů. Lze předpokládat, že toto Centrum bude hrát důležitou úlohu při vztazích Masarykovy univerzity s nižšími typy škol, zejména se školami středními, a při doškolování učitelů.

Končím svou stručnou zprávu. Snažil jsem se zastávat rektorskou funkci s nasazením všech svých sil, ale zaskočilo mě stáří. Leccos se mi nepodařilo; snad bude mou omluvou, že jsem vykonával funkci rektora v období mimořádně těžkém. Chci poděkovat za velmi dobrou spolupráci prorektorům a akademickým funkcionářům fakult, senátu univerzity, pracovníkům rektorátu a celé akademické obci; bylo pro mne velkou posilou, že jsem cítil jejich účinnou podporu.